অধ্যায় ৮ ঃ কেন্দ্রীয় আৰু ৰাজ্যিক চৰকাৰ

অধ্যায় গাঁথনি

৮.১ উদ্দেশ্য

৮.২ পৰিচয়

৮.৩ কেন্দ্রীয় চৰকাৰ

৮.৩.১ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতি

৮.৩.২ ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্রপতি

৮.৩.৩ কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদ

৮.৩.৪ প্রধানমন্ত্রী

৮.৪ ৰাজ্যিক চৰকাৰ

৮.৪.১ ৰাজ্যপাল

৮.৪.২ ৰাজ্যিক মন্ত্রী পৰিষদ আৰু মুখ্যমন্ত্রী

৮.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৮.৬ অধিক জানিবলৈ

৮.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৮.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

৮.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিৰ অর্হতা, কার্যকাল, পদমর্যাদা, ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- উপ-ৰাষ্ট্রপতিৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদৰ গঠন, ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলীৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব
- ভাৰতৰ প্রধানমন্ত্রীৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।

৮.২ পৰিচয়

এই অধ্যায়টিত আমি ভাৰতবর্ষৰ কেন্দ্রীয় চৰকাৰ অর্থ্যাৎ কেন্দ্রীয় কার্যপালিকাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম। কেন্দ্রীয় কার্যপালিকা, ৰাষ্ট্রপতি, উপ-ৰাষ্ট্রপতি আৰু প্রধান মন্ত্রী নেতৃত্বাধীন মন্ত্রী পৰিষদৰ দ্বাৰা গঠিত হয়। ৰাষ্ট্রপতি হৈছে ভাৰতবর্ষৰ শাসন ব্যৱস্থাৰ সর্বোচ্চ কার্যবাহী। তেওঁৰ পিছতে স্থান হৈছে উপ-ৰাষ্ট্রপতি আৰু প্রধানমন্ত্রীৰ। এই অধ্যায়টিত আমি ৰাষ্ট্রপতি আৰু উপৰাষ্ট্রপতিৰ নির্বাচন পদ্ধতি তথা ক্ষমতা আৰু কার্যৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম। ইয়াত

আমি কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদৰ নেতা হিচাপে প্রধানমন্ত্রীৰ ক্ষমতা আৰু ভূমিকাও আলোচনা কৰিম। তদুপৰি এই অধ্যায়টিত আমি ৰাজ্যৰ কার্যপালিকা অর্থ্যাৎ ৰাজ্যপাল আৰু মুখ্যমন্ত্রী নেতৃত্বাধীন মন্ত্রী পৰিষদৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম।

৮.৩ কেন্দ্রীয় চৰকাৰ

৮.৩.১ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতি

ভাৰতবর্ষ এখন সংসদীয় গণতন্ত্র। সেয়েহে ভাৰতবর্ষতৰ ৰাষ্ট্রপতি হৈছে ৰাষ্ট্রৰ সাংবিধানিক মুৰব্বী। ৰাষ্ট্রৰ শাসন সম্পর্কীয় সকলো ক্ষমতা তেওঁৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰা হৈছে আৰু চৰকাৰৰ সকলো সিদ্ধান্ত তেওঁৰ নামত গ্রহন কৰা হয়। কিন্তু তেওঁ দেশৰ প্রকৃত শাসক নহয়, নিয়মতান্ত্রিক শাসকহে। তেওঁৰ সকলো ক্ষমতা প্রধানমন্ত্রীৰ নেতৃত্বত কেন্দ্রীয় মন্ত্রীপৰিষদে প্রয়োগ কৰে। সেয়ে ভাৰতবর্ষৰ প্রধানমন্ত্রীকহে দেশৰ শাসক বুলি কোৱা হয়। চৰকাৰৰ প্রকৃত মুৰব্বী হ'ল প্রধানমন্ত্রী।

➢ অর্হতা

ভাৰতবর্ষৰ ৰাষ্ট্রপতি হ'বলৈ এজন ব্যক্তি পোন প্রথমে ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব আৰু তেওঁৰ বয়স ৩৫ বছৰ বা অধিক হ'ব লাগিব। তেওঁৰ লোকসভাৰ সদস্য হোৱাৰ যোগ্যতা থাকিব লাগিব। তেওঁ কেন্দ্র বা ৰাজ্য চৰকাৰৰ অধীনত কোনো লাভজনক পদত অধিষ্ঠিত হ'ব নোৱাৰিব আৰু কেন্দ্রীয় বা ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডলৰ সদস্য হৈ থাকিব নোৱাৰিব।

➢ কার্যকাল

ৰাষ্ট্রপতিক পাঁচবছৰীয়া কার্যকালৰ বাবে নির্বাচিত কৰা হয়। এটা কার্যকাল শেষ হোৱাৰ পিছত তেওঁ পুনৰ এটা নতুন কার্যকালৰ বাবে নির্বাচনত প্রতিদ্বন্দিতা কৰিব পাৰে। তেওঁ কার্যকাল শেষ হোৱাৰ আগতে পদত্যাগো কৰিব পাৰে। সংবিধান উলংঘাৰ অপৰাধত ভাৰতীয় সংসদে ৰাষ্ট্রপতিক তেওঁৰ পদৰ পৰা অপসাৰনো কৰিব পাৰে।

ৰাষ্ট্রপতিক জনসাধাৰণে পৰোক্ষভাৱে নির্বাচন কৰে। সংসদৰ দুয়ো সদনৰ আৰু ৰাজ্য বিধানসভাৰ নির্বাচিত সদস্যসকলৰ দ্বাৰা গঠিত এক নির্বাচক মণ্ডলী (Electoral College)ৰ দ্বাৰা ভাৰতবর্ষৰ ৰাষ্ট্রপতিক নির্বাচন কৰা হয়। ৰাষ্ট্রপতিৰ নির্বাচনত সংসদ আৰু ৰাজ্য বিধানসভাৰ মনোনীত সদস্যসকলে অংশগ্রহণ কৰিব নোৱাৰে। ভাৰতবর্ষৰ ৰাষ্ট্রপতিক সমানুপাতিক প্রতিনিধিত্বৰ একক হস্তান্তৰযোগ্য ভোটৰ মাধ্যমেৰে নির্বাচন কৰা হয়।

➢ ৰাষ্ট্রপতিৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী

(ক) **প্রশাসনীয় ক্ষমতা**

ভাৰতৰ সংবিধানে সকলো প্রশাসনীয় ক্ষমতা ৰাষ্ট্রপতিৰ হাতত অর্পন কৰিছে। তেওঁ প্রধানমন্ত্রী আৰু কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদৰ সদস্য সকলক নিয়োগ কৰে আৰু তেওঁলোকৰ মাজত দপ্তৰ বিতৰণ কৰে। ৰাষ্ট্রপতিয়ে ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালসকল, উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকল, এটর্নি জেনেৰেল, নিয়ন্ত্রক আৰু মহাগননা পৰীক্ষক আদি গুৰুত্বপূর্ণ বিষয়াসকলক নিযুক্তি দিয়ে আৰু অপসাৰণো কৰিব পাৰে। ৰাষ্ট্রপতিয়ে কেন্দ্রীয় শাসিত অঞ্চলৰ শাসনকর্তাকো নিযুক্তি দিয়ে। তেওঁ হৈছে ভাৰতবর্ষৰ প্রতিৰক্ষা বাহিনীৰ সর্বাধিনায়ক। উচ্চ-পদস্থ বিষয়া সকলৰ মনোনয়নৰ বাদেও ৰাষ্ট্রপতিয়ে কেন্দ্রীয় লোকসেৰা আয়োগ,বিত্তীয় আয়োগ, নির্বাচন আয়োগ আদিৰ সদস্য সকলক নিয়োগ কৰে।

(খ) **সামৰিক আৰু বৈদেশীক ক্ষমতা**

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতি সামৰিক বাহিনীৰ সর্বাধিনায়ক। তেওঁৰ নাম যুদ্ধ ঘোষণা আৰু শান্তি স্থাপন কৰা হয়। বৈদশীক সম্পর্কীয় সকলো বিষয় তেওঁৰ নামত কার্যকৰী কৰা হয়। তেওঁ বিভিন্ন ৰাষ্ট্রত ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রদূত কূটনৈতিক বিষয়া নিয়োগ কৰে আৰু বিদেশৰ পৰা পঠোৱা প্রত্যয়-পত্র গ্রহণ কৰে। সকলো আন্ত-ৰাষ্ট্রীয় চুক্তি আৰু সন্ধি ৰাষ্ট্রপতিৰ নামত স্থাপন আৰু মীমাংসা কৰা হয়।

(গ) **বিধায়িনী ক্ষমতা**

ৰাষ্ট্রপতিয়ে সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ অধিৱেশন আহ্বান কৰিব আৰু স্থগিত ৰাখিব পাৰে। তেওঁ লোকসভা ভাঙি দিবও পাৰে। সংসদে গ্রহন কৰা কোনো বিল তেওঁৰ স্বাক্ষৰ নোহোৱাকৈ আইনত পৰিণত হ'ব নোৱাৰে। সংসদৰ অধিৱেশন নথকা সময়ত ৰাষ্ট্রপতিয়ে অধ্যাদেশ জাৰি কৰিব পাৰে। বিত্ত-সংক্রান্তীয় বিল ৰাষ্ট্রপতিৰ অনুমোদন সাপেক্ষেহে সংসদত উত্থাপন কৰিব পাৰি। ৰাষ্ট্রপতিয়ে কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ বছৰেকীয়া বাজেট যথা সময়ত সংসদত উত্থাপন কৰাটো নিশ্চিত কৰিব লাগে। জৰুৰী অৱস্থাত ব্যয় কৰিব পৰাকৈ এটা আকস্মিক নিধি ৰাষ্ট্রপতিৰ অধীনত থাকে ।

(ঘ) **ন্যায়িক ক্ষমতা**

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিয়ে বিশেষ ক্ষমা প্রদানৰ ক্ষমতা উপভোগ কৰে। তেওঁ ন্যায়ালয়ে দোষী সাব্যস্ত কৰা লোকৰ দণ্ডৰ পৰিমাণ হ্রাস কৰিব পাৰে আৰু দণ্ডৰ প্রকৃতি পৰিৱর্তন কৰিব পাৰে।

(ঙ) **জৰুৰীকালীন ক্ষমতা**

জৰুৰী পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হ'ব পৰাকৈ সংবিধানে ৰাষ্ট্রপতিক জৰুৰী ক্ষমতা প্রদান কৰিছে। তেওঁ তিনি প্রকাৰৰ জৰুৰী ক্ষমতা উপভোগ কৰে— (১) সংবিধানৰ

৩৫২নং অনুচ্ছেদ মতে যুদ্ধৰ আশংকা আৰু বিদেশী ৰাষ্ট্ৰৰ আক্ৰমণৰ ভয়ত জাতীয় জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰে, (২) ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি ৰাজ্যত সাংবিধানিক অচলাৱস্থাৰ সৃষ্টি হ'লে ৰাজ্যিক জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰিব পাৰে, (৩) ৩৬০নং অনুচ্ছেদ মতে ভাৰতৰ বিত্তীয় অৱস্থা বিপদগ্ৰস্ত হ'লে আৰ্থিক জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰিব পাৰে।

ওপৰত উল্লেখ কৰা ক্ষমতাসমূহ ভাৰতৰ সংবিধানে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওপৰত অৰ্পণ কৰিছে কিন্তু এইবোৰ প্ৰকৃততে তেওঁৰ নামত কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদে উপভোগ কৰে।

ওপৰোক্ত ক্ষমতাসমূহ সংবিধানে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ হাতত অৰ্পণ কৰিছে। কিন্তু প্ৰকৃততে তেওঁৰ নামত কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীপৰিষদেহে এই ক্ষমতাসমূহ প্ৰয়োগ কৰে। তথাপিও বহু সময়ত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে স্বাধীনভাৱে ক্ষমতা প্ৰয়োগৰ সুবিধা সংবিধানে প্ৰদান কৰিছে।

➢ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদমৰ্যাদা

ৰাষ্ট্ৰপতি ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপ্ৰধান। কিন্তু তেওঁ নামমাত্ৰ কাৰ্যপালিকাহে। তেওঁৰ সকলো ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলী প্ৰকৃততে প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ নেতৃত্বত কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীপৰিষদেহে প্ৰয়োগ কৰে। সেয়ে দেশৰ শাসন ব্যৱস্থাৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰপতি প্ৰত্যক্ষভাৱে দায়ী নহয়। দেশৰ শাসন কাৰ্যৰ বাবে প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ নেতৃত্বত মন্ত্ৰী পৰিষদহে সংসদ আৰু জনসাধাৰণৰ ওচৰত দায়বদ্ধ। সংবিধানৰ ৪২তম সংশোধনী আইন ১৯৭৬ অনুযায়ী ৭৪ (১) নং অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা হৈছে যে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিজৰ ক্ষমতা প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত মন্ত্ৰী পৰিষদৰ সৈতে আলোচনা কৰাৰ পিছতহে কোনো সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিব পাৰিব। সংবিধানৰ ৪৪তম সংশোধন অনুযায়ী ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে তেওঁলৈ মন্ত্ৰী পৰিষদে আগবঢ়োৱা পৰামৰ্শ পুনৰ বিবেচনাৰ বাবে পঠিয়াব পাৰে, কিন্তু পৰৱৰ্তী সময়ত পুনৰ বিবেচনাৰ পিছত আগবঢ়োৱা পৰামৰ্শ অনুসৰি কাম কৰাটো ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বাবে বাধ্যতামূলক।

এনেকৈয়ে সংবিধানৰ ৪২ আৰু ৪৪তম সংশোধনীয়ে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদমৰ্যাদা স্পষ্ট কৰি দিছে। এই সংশোধনী অনুসৰি ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে প্ৰধানমন্ত্ৰী আৰু মন্ত্ৰী পৰিষদৰ পৰামৰ্শ মতে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰিবলৈ বাধ্য। তেওঁ ৰাষ্ট্ৰপ্ৰধান কিন্তু প্ৰকৃত কাৰ্যপালিকা নহয়। তেওঁ ৰাষ্ট্ৰক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে কিন্তু শাসন নকৰে।

যদিও ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে প্ৰকৃত ক্ষমতা উপভোগ নকৰে তথাপিও তেওঁ সংবিধানৰ সবাতোকৈ সন্মানীয় স্থান অধিকাৰ কৰিছে। তেওঁ হৈছে ৰাষ্ট্ৰৰ সৰ্বোচ্চ কাৰ্যবাহী। তেওঁ ভাৰত চৰকাৰৰ কাম-কাজৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে। তেওঁৰ মত আৰু উপদেশ চৰকাৰে সহজতে উলাই কৰিব নোৱাৰে। দৰাচলতে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদমৰ্যাদা ব্যক্তিজনৰ ব্যক্তিত্ব আৰু তেওঁ এই পদবীৰ গুৰুত্ব আৰু সন্মান কেনেদৰে বিবেচনা কৰে তাৰ ওপৰত বহু পৰিমানে নিৰ্ভৰ কৰে। তেওঁ এইটো নিশ্চিত কৰিব পাৰিব লাগে যে ৰাষ্ট্ৰপ্ৰধান হিচাপে দেশৰ শাসন ব্যৱস্থাত তেওঁ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিবলৈ সক্ষম।

জানি থোৱা ভাল

ৰাষ্ট্রপতিয়ে সাহিত্য, বিজ্ঞান, কলা আৰু সমাজ সেৱাত বিশেষ পাৰদর্শিতা দেখুওৱা ১২ গৰাকী ব্যক্তিক ৰাজ্যসভালৈ মনোনীত কৰিব পাৰে। তেওঁ এংলো-ইণ্ডিয়ান সমুদায়ৰ ২ জন প্রতিনিধিকো লোকসভালৈ মনোনীত কৰিব পাৰে যদি এই সমুদায়ৰ কোনো নির্বাচিত প্রতিনিধি নাথাকে।

চিন্তা-চর্চা কৰক ৮.১

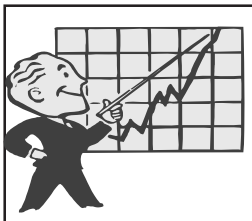
ভাৰতৰ প্রথম ৰাষ্ট্রপতিজনৰ নাম কি? ভাৰতত যিসকল ৰাষ্ট্রপতিয়ে এটাতকৈ বেছি কার্যকাল উপভোগ কৰিছে তেওঁলোকৰ নাম বাছি উলিয়াওক।

.....

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ঃ ৰাষ্ট্রপতিক ..... বছৰৰ বাবে নির্বাচন কৰা হয়। (খালী ঠাই পূৰণ কৰা)

.....

প্রশ্ন নং ২ঃ ৰাষ্ট্রপতি হ'বৰ বাবে এজন ব্যক্তিৰ বয়স ৩৫ বছৰ হ'ব লাগিব। (শুদ্ধ/ অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন নং ৩ঃ কিমান অনুচ্ছেদ মতে ৰাষ্ট্রপতিয়ে ৰাজ্যিক জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰিব পাৰে?

.....

প্রশ্ন নং ৪ঃ ৰাষ্ট্রপতিৰ আইন প্রনয়িনী ক্ষমতাৰ ওপৰত এটা টোকা লিখক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৮.৩.২ ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি

সংবিধানে ভাৰতবৰ্ষত উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি পদৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। পদমৰ্যাদাৰ ফালৰপৰা ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পিচতে স্থান দিয়া হৈছে উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক। এই পদটো গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণ যেতিয়া কোনো কাৰণত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদ খালী হয়, তেতিয়া উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সেই পদৰ দায়িত্ব পালন কৰে। উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ প্ৰধান দায়িত্ব হৈছে ৰাজ্যসভাৰ অধিবেশন পৰিচালনা কৰা। তেওঁ হৈছে ৰাজ্যসভাৰ পদেন সভাপতি।

ভাৰতবৰ্ষৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি পদৰ প্ৰাৰ্থী হ'বলৈ এজন ব্যক্তি ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব আৰু তেওঁৰ বয়স ৩৫ বছৰৰ কম হ'ব নালাগিব। তেওঁৰ ৰাজ্যসভাৰ সদস্য হিচাপে নিৰ্বাচিত হোৱাৰ যোগ্যতা থাকিব লাগিব।

উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক সংসদৰ দুয়ো সদনৰ সদস্যসকলৰ দ্বাৰা গঠিত নিৰ্বাচক মণ্ডলীৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত কৰা হয়। উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক সমানুপাতিক প্ৰতিনিধিত্বৰ একক হস্তান্তৰযোগ্য গোপন ভোটৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত কৰা হয়। উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ নিৰ্বাচনত সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ নিৰ্বাচিত আৰু মনোনীত সকলো সদস্যই অংশগ্ৰহণ কৰিব পাৰে।

উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক পাঁচ বছৰীয়া কাৰ্যকালৰ বাবে নিৰ্বাচিত কৰা হয়। সংসদে মহা অভিযোগ প্ৰস্তাৱৰ দ্বাৰা উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক অপসাৰিতও কৰিব পাৰে। তেওঁ নিজ ইচ্ছা অনুসৰি যিকোনো সময়তে পদত্যাগ কৰিব পাৰে।

➢ **ক্ষমতা আৰু কাৰ্যৱলী**

ভাৰতীয় সংবিধান অনুসৰি উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি পদটো এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ পদ। কিন্তু তেওঁক কোনো ধৰণৰ বিশেষ ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হোৱা নাই। তথাপি যেতিয়া ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদটো কোনো কাৰণত খালী হয়, তেতিয়া উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি পদৰ গুৰুত্ব বৃদ্ধি পায়। সেই সময়ত উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৬ মাহলৈ ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে কাৰ্যভাৰ চলাব পাৰে। উক্ত ৬ মাহৰ ভিতৰত এজন নতুন ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচন কৰা হয়।

উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদটো ভৱিষ্যৎ ৰাষ্ট্ৰপতি পদৰ বাবে প্ৰথম পদক্ষেপ বুলি গন্য কৰা হয়। ভাৰতবৰ্ষৰ কেবাজনো উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি পিছলৈ ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে নিৰ্বাচিত হৈছে।

কিন্তু উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ প্ৰধান দায়িত্ব হৈছে ৰাজ্যসভাৰ সভাপতি হিচাপে কাৰ্য সম্পাদন কৰা। তেওঁ ৰাজ্যসভাৰ অধিৱেশনত সভাপতিত্ব কৰে আৰু ইয়াৰ কাম কাজ পৰিচালনা কৰে। তেওঁৰ স্বাক্ষৰ অবিহনে কোনো বিল ৰাজ্যসভাত গৃহীত হ'ব নোৱাৰে।

এই সদনত কোনো বিষয়ৰ ওপৰত তেওঁ যি সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰে, সেয়াই শেষ সিদ্ধান্ত হয়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৫ঃ ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক প্ৰত্যক্ষ ভাৱে নিৰ্বাচন কৰা হয়। (শুদ্ধ/ অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন নং ৬ঃ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে .....ৰ পদেন সভাপতি হিচাপে কাম কৰে। (খালী ঠাই পূৰণ কৰক)

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ঃ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক ..... বছৰৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা হয়। (খালী ঠাই পূৰণ কৰক)

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ঃ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্যৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৮.৩.৩ কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদ

ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীপৰিষদৰ সদস্যসকলক নিয়োগ কৰে। তেওঁ লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ দলৰ নেতাজনক প্ৰধানমন্ত্ৰী হিচাপে নিয়োগ কৰে। প্ৰধানমন্ত্ৰী হৈছে কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীপৰিষদৰ নেতা। তেওঁৰ পৰামৰ্শমতে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে অন্যান্য সদস্যসকলক নিয়োগ আৰু দপ্তৰ বিতৰণ কৰে।

মন্ত্ৰীপৰিষদৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট কাৰ্যকাল নাথাকে। মন্ত্ৰীপৰিষদৰ কাৰ্যকাল লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ সদস্যৰ সমৰ্থনৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। যেতিয়ালৈকে লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ সদস্যৰ সমৰ্থন থাকে তেতিয়ালৈকে মন্ত্ৰী পৰিষদ শাসনত অধিষ্ঠিত থাকে। কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীপৰিষদ দেশৰ শাসনকাৰ্য পৰিচালনাৰ বাবে সংসদৰ ওচৰত ব্যক্তিগত আৰু সমূহীয়াভাৱে দায়বদ্ধ।

মন্ত্রীপৰিষদত তিনি শ্রেণীৰ মন্ত্রী থাকে— কেবিনেট পর্যায়ৰ মন্ত্রী, ৰাজ্যিক পর্যায়ৰ মন্ত্রী আৰু উপমন্ত্রী। কেবিনেট মন্ত্রীসকল সর্বোচ্চ পর্যায়ৰ মন্ত্রী আৰু তেওঁলোকৰ পিছতে স্থান ৰাজ্যিক মন্ত্রী আৰু উপমন্ত্রীসকলৰ। প্রধানমন্ত্রী আৰু কেবিনেট পর্যায়ৰ মন্ত্রীসকলৰ দ্বাৰা মন্ত্রীসভা বা কেবিনেট গঠিত হয়। মন্ত্রীসভা বা কেবিনেট হৈছে কেন্দ্রীয় মন্ত্রীপৰিষদৰ আটাইতকৈ শক্তিশালী গোট আৰু চৰকাৰৰ সকলো গুৰুত্বপূর্ণ সিদ্ধান্ত ইয়াতেই গ্রহণ কৰা হয়।

➢ **মন্ত্রী পৰিষদৰ ক্ষমতা আৰু কার্যৱলী**

মন্ত্রী পৰিষদৰ প্রথম আৰু প্রধান কাম হৈছে আভ্যন্তৰীন আৰু আন্তঃৰাষ্ট্রীয় বিষয়ৰ ওপৰত নীতি নির্ধাৰণ কৰা আৰু সেইবোৰক কার্যক্ষেত্রত প্রয়োগ কৰা।

দেশৰ শাসনকার্য পৰিচালনাৰ বাবেও মন্ত্রীপৰিষদ দায়ী। চৰকাৰৰ কার্যসমূহ বিভিন্ন বিভাগত ভাগ কৰা হয় আৰু প্রতিটো বিভাগ একোজন মন্ত্রীৰ তত্বাৱধানত ৰখা হয়। মন্ত্রীসকলে তেওঁলোকৰ তত্বাৱধানত থকা বিভাগসমূহৰ কাম কাজ পৰিচালনা কৰে আৰু সুচাৰুৰূপে পালন কৰাৰ প্রতি চকু ৰাখে।

আইন প্রনয়ণ কৰাটো মন্ত্রীপৰিষদৰ আন এটা গুৰুত্বপূর্ণ কার্য। সংসদত উত্থাপিত প্রায় সকলোবোৰ বিলেই মন্ত্রীপৰিষদৰ সদস্যসকলে উপস্থাপন কৰে।

মন্ত্রীপৰিষদৰ সদস্যসকলে বিত্তবিষয়ক বিভিন্ন নীতি আৰু পৰিকল্পনা গ্রহণ কৰে। দেশৰ অর্থনৈতিক অৱস্থা যাতে দুর্বল হ'বলৈ নাপায়, তাৰ প্রতি মন্ত্রীসভা সচেতন হ'ব লাগে। কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ বার্ষিক বাজেট বিত্ত মন্ত্রীয়ে প্রস্তুত কৰে আৰু সংসদত উত্থাপন কৰে।

কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ সকলোবোৰ উচ্চপদস্থ বিষয়াৰ নিযুক্তি মন্ত্রীপৰিষদৰ পৰামর্শ মতেই হয়। তেওঁলোকৰ নিযুক্তি, পদোন্নতি, বদলি, অপসাৰণ আদি বিষয়ৰ সকলো নিয়ম- নীতি মন্ত্রীপৰিষদেই নির্ধাৰণ কৰে।

মন্ত্রীপৰিষদ বা মন্ত্রীসভাই হৈছে দেশৰ প্রকৃত শাসক। ইয়েই হৈছে দেশৰ সবাতোকৈ শক্তিশালী কার্যবাহী। দেশৰ সমগ্র শাসন ব্যৱস্থা মন্ত্রীপৰিষদৰ নির্দেশতে পৰিচালিত হয়। মন্ত্রীপৰিষদৰ পাৰদর্শিতা আৰু দূৰদর্শিতাৰ ওপৰতে দেশৰ জনসাধাৰণৰ সুখ আৰু সমৃদ্ধি নির্ভৰ কৰে।

৮.৩.৪ প্রধানমন্ত্রী

লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ দলৰ নেতাজনক ৰাষ্ট্রপতিয়ে প্রধানমন্ত্রী হিচাপে নিয়োগ কৰে। প্রধানমন্ত্রী হৈছে কেন্দ্রীয় মন্ত্রীপৰিষদৰ নেতা।

প্রধানমন্ত্রীৰ কোনো নির্দিষ্ট কার্যকাল নাথাকে। যেতিয়ালৈকে লোকসভাই তেওঁলৈ সমর্থন আগবঢ়াই, তেতিয়ালৈকে তেওঁ শাসনকার্য চলাই যাব পাৰে। লোকসভাই প্রধানমন্ত্রীৰ বিৰুদ্ধে অনাস্থা প্রস্তাৱ গ্রহণ কৰিলে, তেওঁ পদত্যাগ কৰিব লাগে।

➢ **ক্ষমতা আৰু কার্যৱলী**

প্রধানমন্ত্রীয়ে কেন্দ্রীয় মন্ত্রীপৰিষদ গঠনত গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে। মন্ত্রীপৰিষদৰ সদস্যসকলৰ নিযুক্তি আৰু অপসাৰণৰ ক্ষেত্রত প্রধানমন্ত্রীয়ে ৰাষ্ট্রপতিক পৰামর্শ আগবঢ়ায়।

মন্ত্রীপৰিষদৰ নেতা হিচাপে প্রধানমন্ত্রীয়ে মন্ত্রীপৰিষদৰ বৈঠকত সভাপতিত্ব কৰে। মন্ত্রীপৰিষদৰ সকলো সিদ্ধান্ত তেওঁৰ নেতৃত্বতে গ্রহন কৰা হয়।

প্রধানমন্ত্রীয়ে মন্ত্রীপৰিষদৰ বিভিন্ন বিভাগৰ কার্যৱলীৰ মাজত সমন্বয় সাধন কৰে আৰু সেইবোৰৰ মাজত গঢ়ি উঠিব পৰা মতবিৰোধ আঁতৰ কৰে।

প্রধানমন্ত্রী হৈছে দেশৰ মুখ্য প্রশাসক। দেশৰ প্রশাসন সূচাৰুৰূপে চলাই নিয়াৰ দায়িত্ব প্রধানমন্ত্রীৰ ওপৰতে ন্যস্ত কৰা হৈছে।

বৈদেশিক নীতি নির্ধাৰণ আৰু বৈদেশিক সম্পর্ক স্থাপনৰ ক্ষেত্রতো প্রধানমন্ত্রীয়ে গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে।

প্রধানমন্ত্রী হৈছে কেন্দ্রীয় মন্ত্রীপৰিষদৰ মুখ্য মুখপাত্র। মন্ত্রীপৰিষদৰ কার্যৱলী সম্পর্কীয় যিকোনো বিষয়ৰ ক্ষেত্রত তেওঁৰ মন্তব্যই চুড়ান্ত মন্তব্য বুলি গ্রহণ কৰা হয়।

পদমর্যাদাৰ ফালৰ পৰা ভাৰতবর্ষত প্রধানমন্ত্রীক তৃতীয় স্থান দিয়া হৈছে। তেওঁৰ স্থান ৰাষ্ট্রপতি আৰু উপ-ৰাষ্ট্রপতিৰ পিচতে। কিন্তু দৰাচলতে প্রধানমন্ত্রীয়ে হৈছে দেশৰ প্রকৃত শাসক।

জানি থোৱা ভাল

বর্তমান লোকসভাৰ নির্বাচনবোৰত কোনো এটা ৰাজনৈতিক দলেই সংখ্যাগৰিষ্ঠ আসন লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা নাই আৰু স্বাধীনভাৱে নিজাববীয়াকৈ কেন্দ্রত এখন চৰকাৰ পাতিব পৰা নাই। সেয়েহে কেবাটাও ৰাজনৈতিক দল কিছুমান উমৈহতীয়া নীতিৰ ভিত্তিত লগ লাগি চৰকাৰ গঠন কৰে। তেনে চৰকাৰক সংযুক্ত চৰকাৰ বোলা হয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৯ঃ কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদৰ প্রধান নেতা কোন?

.....

প্রশ্ন নং ১০ঃ কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদত কিমান প্রকাৰৰ মন্ত্রী আছে?

.....

প্রশ্ন নং ১১ঃ কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদৰ কোন শ্রেণীৰ মন্ত্রীয়ে উচ্চ স্থান অধিকাৰ কৰে?

.....

প্রশ্ন নং ১২ঃ মন্ত্রী পৰিষদৰ আইন প্রনয়ণ আৰু বিত্তীয় ক্ষমতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ১৩ঃ ৰাষ্ট্রপতিয়ে কাক ভাৰতৰ প্রধানমন্ত্রী হিচাপে নিয়োগ কৰে?

.....

প্রশ্ন নং ১৪ঃ ভাৰতৰ প্রধানমন্ত্রীৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী আলোচনা কৰক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

৮.৪ ৰাজ্যপাল

ভাৰতবর্ষৰ ৰাজ্যপালজন ৰাজ্যৰ প্রধান সাংবিধানিক মূৰব্বী। ৰাজ্যপালক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিয়ে ৫ বছৰৰ কাৰণে নিযুক্তি দিয়ে। কিন্তু তেওঁৰ কার্যকাল শেষ হোৱাৰ আগেয়ে ৰাষ্ট্রপতিয়ে তেওঁক পদৰ পৰা অব্যাহতি দিব পাৰে। ৰাজ্যপালে নিজেও ইস্তফা দিব পাৰে। তেওঁৰ কার্যকাল বঢ়াই দিব পাৰে অথবা আন ৰাজ্যলৈ বদলি কৰিব পাৰে। ৰাজ্যিক চৰকাৰে ৰাজ্যপালক আতৰাব নোৱাৰে।

ৰাজ্যপালজন ভাৰতীয় নাগৰিক হোৱাৰ উপৰি ৩৫ বছৰ বয়সৰ কম হ'ব নোৱাৰে। তেওঁ সংসদ বা বিধান সভাৰ সদস্য হ'ব নোৱাৰে।

➢ ক্ষমতা আ ৰু কার্যাৱলী

ৰাজ্যপাল ৰাজ্যৰ মুখ্য কার্যকর্তা। সকলোবোৰ কার্যকৰি ক্ষমতা ৰাজ্যপালক দিয়া হয় আৰু সকলোবোৰ সিদ্ধান্ত তেওঁৰ ওপৰতেই দিয়া হয়। তেওঁ মুখ্য মন্ত্রী আৰু মন্ত্রী পৰিষদক নিয়োগ কৰে। তেওঁ মন্ত্রী পৰিষদৰ সদস্যক মুখ্য মন্ত্রীৰ পৰামর্শমতে অব্যাহতি দিব পাৰে। ৰাজ্যপালে ৰাজ্য চৰকাৰৰ কিছুমান দায়িত্বশীল বিষয়া যেনে - মহাধিবক্তা ৰাজ্যিক লোকসেৱা আয়োগৰ অধ্যক্ষ আদিক নিযুক্তি দিয়ে।

ৰাজ্যপালে মুখ্য মন্ত্রীৰ পৰা ৰাজ্যখনৰ কার্যাৱলীৰ বিষয়ে বুজ লৈ ৰাষ্ট্রপতিলৈ ৰাজ্যৰ পৰিস্থিতিৰ বিষয়ে অবগত কৰে। ৰাষ্ট্রপতিয়ে ৰাজ্যপালৰ প্রতিবেদনৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি অনুচ্ছেদ ৩৫৬ মতে ৰাজ্যখনত জৰুৰীকালীন অৱস্থা ঘোষণা কৰে।

ৰাজ্যপালে ৰাজ্যৰ বিশ্ববিদ্যালয়সমূহৰ উপাচার্য হিচাপে কার্য নির্বাহ কৰে।

ৰাজ্যপাল ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলীৰ এক অপৰিহার্য অংগ যদিও তেওঁ ইয়াৰ সদস্য নহয়।

তেওঁ বিধান সভাৰ অধিবেশন আহ্বান জনাব আৰু স্থগিত কৰিব পাৰে আৰু বিধান সভা ভংগ কৰিব পাৰে। তেওঁ ৰাজ্যৰ বিধানসভাৰ সদস্যসকলক ভাষণ দিব পাৰে অথবা বাণী পঠিয়াব পাৰে। ৰাজ্যপালৰ অনুমোদন নোহোৱাকৈ বিধানসভাত কোনো বিল গৃহীত হ'ব নোৱাৰে।

বিত্তীয় বিল বিধানসভাত ৰাজ্যপালৰ অনুমতি নোহোৱাকৈ গৃহীত হ'ব নোৱাৰে। ৰাজ্যপালে অধ্যাদেশ (ordinance) জাৰি কৰিব পাৰে যদিহে বিধানসভাৰ অধিবেশন বন্ধ হৈ থাকে।

ৰাজ্যপালে যি ৰাজ্যত এংল'-ইন্দিয়ান সম্প্রদায় থাকে আৰু তেওঁলোকৰ যদি বিধান সভাত প্রতিনিধি নেথাকে তেতিয়াহ'লে তেওঁলোকৰ পৰা এজন সদস্য বিধানসভালৈ মনোনীত কৰিব পাৰে। যদিও তেওঁলোকক ভোটৰ দ্বাৰা নির্বাচিত কৰা নহয়। ৰাজ্যপালে $^{১}/_{৬}$ শতাংশ সদস্য বিধান পৰিষদলৈ মনোনীত কৰিব পাৰে যদি তেওঁলোক বিজ্ঞান, সাহিত্য, কলা, সমাজ সেৱা বা সমবায় সমিতি ৰ সৈতে জড়িত লোক হয়।

বিধান মণ্ডলৰ মজিয়াত ৰাজ্যপালে বিভিন্ন সংস্থাৰ প্রতিবেদনসমূহ উপস্থাপন কৰে।

বিধান সভাত বার্ষিক বাজেট ৰাজ্য চৰকাৰে ৰাজ্যপালৰ অনুমতি সাপেক্ষে উত্থাপন কৰে। বিত্ত বিধেয়ক সমূহত ৰাজ্যপালে সন্মতি প্রদান কৰিব লাগে। ৰাজ্যৰ আকস্মিক নীধি (Contigency Fund) ৰাজ্যপালৰ অধীনত থাকে।

ৰাজ্যপালৰ দোষী অভিযুক্ত বিচাৰাধীন লোকক ক্ষমা কৰিব পৰা ক্ষমতা আছে আৰু তেওঁলোকৰ দণ্ড পৰিহাৰ (remit) আৰু সংগণনা (commute) কৰিব পাৰে।

ৰাজ্যপালৰ যিটো ক্ষমতা সেইটো প্রকৃতার্থত মুখ্যমন্ত্রীক দলপতি হিচাপে লৈ মন্ত্রী মণ্ডলে প্রয়োগ কৰে। ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিৰ দৰে ৰাজ্যপাল নামমাত্র কার্যপালিকা। ৰাজ্যৰ মন্ত্রী পৰিষদহে ৰাজ্যখনৰ প্রকৃত কার্যপালিকা।

ৰাজ্যপালৰ নিজাববীয়াকৈ কিছুমান স্বিচাৰাধিকাৰ আছে। তেওঁ বিধান মণ্ডলীৰ গৃহীত হোৱা বিল ৰাষ্ট্রপতিলৈ বিবেচনাৰ বাবে পঠিয়াব পাৰে। তেওঁ যিকোনো এজন বিধায়কক মুখ্য মন্ত্রীৰ বাবে বিবেচনা কৰিব পাৰে, যদিহে কোনো ৰাজনৈতিক দলে গৰিষ্ঠসংখ্যক ভোট নাপায়। জৰুৰীকালীন অৱস্থাত ৰাজ্যপালে নিজ ক্ষমতাৰে স্বাধীনভাৱে শাসন কৰিব পাৰে।

এজন ৰাজ্যপালে একেসময়তে একাধিক প্রতিবেশী ৰাজ্যৰ দায়িত্ব বহন কৰিব পাৰে।

➢ **ৰাজ্যপালৰ স্থান**

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিৰ দৰে ৰাজ্যপালো নামমাত্র কার্যপালিকা। তৎস্বত্তেও

ৰাজ্যপালে কোনো কোনো সময়ত নিজৰ ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে। ৰাজ্যপালৰ নিজাববীয়া স্ববিচাৰাধিকাৰসমূহ মন্ত্ৰী পৰিষদহে প্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰে।

তেওঁ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ প্ৰতিনিধি হিচাপে ৰাজ্যখনত কাম কৰে। তেওঁ কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত যোগাযোগ ৰাখে। ৰাজ্যপালে মন্ত্ৰী পৰিষদৰ কিছুমান জটিল সময়ত উপদেশ আৰু পৰামৰ্শ দিয়ে।

ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৰাজ্যপালে ৰাজ্যৰ আইন-শৃংখলাৰ বিষয়ে জনোৱা বাৰ্তা মতে ৰাজ্যত জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ প্ৰয়োগ কৰে।

ৰাজ্যপালে স্বাধীনভাৱে নিজৰ ক্ষমতাৰ প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে।

তেওঁ মন্ত্ৰী পৰিষদৰ পৰা চৰকাৰখনৰ কাম-কাজৰ বুজ লয়।

তেওঁক মন্ত্ৰী পৰিষদে অবমাননা নকৰে। তেওঁ ৰাজ্যৰ মুৰব্বী হিচাপে মন্ত্ৰী পৰিষদৰ সিদ্ধান্ত সমূহ প্ৰভাৱিত কৰে।

জানি থোৱা ভাল

ৰাজ্যপাল নিয়োগৰ সময়ত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীসকলৰ পৰামৰ্শ মতে কাম কৰে। ৰাজ্য চৰকাৰৰ লগতো ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৰাজ্যপালৰ নিযুক্তিৰ সময়ত আলোচনা কৰে। সাধাৰণতে নিজ ৰাজ্যৰ লোকক সেই ৰাজ্যত নিযুক্তি নিদিয়ে।

৮.৪.২ মন্ত্ৰী পৰিষদ আৰু মুখ্যমন্ত্ৰী

ৰাজ্যপালে মন্ত্ৰী পৰিষদক নিযুক্তি দিয়ে। তেওঁ গৰিষ্ঠ দলটোৰ দলপতি হিচাপে মুখ্য মন্ত্ৰীক নিযুক্তি দিয়ে। মুখ্য মন্ত্ৰীৰ নিৰ্দেশ মতে মন্ত্ৰী সভাখন গঠন কৰে।

ৰাজ্যৰ মন্ত্ৰী মণ্ডল কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী মণ্ডলৰ দৰে ৩ ভাগত গঠন কৰা হয়, যেনে কেবিনেট মন্ত্ৰী, ৰাজ্যিক মন্ত্ৰী আৰু উপ মন্ত্ৰী। মুখ্য মন্ত্ৰীকে ধৰি সকলো মন্ত্ৰীবৰ্গ বিধান সভাৰ সদস্য হ'ব লাগিব। কোনোবা মন্ত্ৰী যদি সদস্য নহয় তেওঁ মন্ত্ৰী হিচাপে দায়িত্বলোৱাৰ ৬ মাহৰ ভিতৰত বিধান সভালৈ নিৰ্বাচিত হৈ আহিব লাগিব।

মুখ্য মন্ত্ৰী আৰু মন্ত্ৰীবৰ্গই প্ৰত্যেকেই নিজৰ নিজৰ বিভাগৰ দায়িত্ব লয়। মন্ত্ৰী পৰিষদ ৰাজ্যিক প্ৰশাসনৰ সৰ্বাধিক ক্ষমতাশালী প্ৰাধিকাৰ। সকলোবোৰ ৰাজ্যিক প্ৰশাসনৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়ৰ ওপৰত কেবিনেটে **সিদ্ধান্ত** লয়। কেবিনেটৰ **সিদ্ধান্তসমূহ** মন্ত্ৰী পৰিষদৰ দ্বাৰা লোৱা হয়।

মন্ত্ৰী পৰিষদৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট কাৰ্যকাল নাই। মন্ত্ৰীসকলৰ কাৰ্যনিৰ্বাহ নিৰ্ভৰ কৰে গৰিষ্ঠসংখ্যক বিধান সভাৰ সদস্যৰ সমৰ্থনৰ ওপৰত। যদি সমৰ্থন হেৰুৱাই তেনেহ'লে পদত্যাগ কৰিব লাগিব। ৰাজ্যপালে এজন মন্ত্ৰীক মুখ্য মন্ত্ৰীৰ নিৰ্দেশনাত আঁতৰাব পাৰে।

মুখ্যমন্ত্রী আৰু মন্ত্রী পৰিষদে ৰাজ্যপালৰ সকলো দায়িত্ব পালন কৰে। সেয়েহে মন্ত্রী পৰিষদক ৰাজ্যৰ প্রকৃত কার্যপালিকা বুলি অভিহিত কৰা হয়। অৱশ্যে মন্ত্রী পৰিষদে ৰাজ্যপালৰ স্ব-বিচাৰাধিকাৰ ক্ষমতা প্রয়োগ কৰিব নোৱাৰে ।

মন্ত্রী পৰিষদৰ হাতত প্রশাসনৰ সকলো দায়িত্ব ন্যস্ত থাকে।

➢ **ৰাজ্যিক মন্ত্রী পৰিষদৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী**

ৰাজ্যিক মন্ত্রী পৰিষদে ৰাজ্যৰ প্রশাসনৰ নীতি নির্ধাৰণ কৰে আৰু এইবোৰৰ প্রয়োগ কৰে। মন্ত্রী পৰিষদে কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ নির্দেশ অনুযায়ী কাম কৰে।

মন্ত্রী পৰিষদে সকলোবোৰ আইন প্রণয়নৰ বাবে প্রস্তাৱ আগবঢ়ায়। এইবোৰৰ যাতে প্রয়োগ হয় তাৰ বাবে উপযুক্ত ব্যৱস্থা লয়।

ৰাজ্যখনৰ আইন শৃংখলা ৰক্ষা কৰা আৰু সংবিধানৰ মতে প্রশাসন চলোৱাটো মন্ত্রী পৰিষদৰ দায়িত্ব।

মন্ত্রীসকলক বিভিন্ন বিভাগৰ দায়িত্ব দিয়া হয়। তেওঁলোকে নিজৰ নিজৰ বিভাগবোৰ চোৱাৰ দায়িত্ব পালন কৰে যাতে বিভাগবোৰে সঠিকভাৱে কাম কৰে।

মন্ত্রী পৰিষদে ৰাজ্য চৰকাৰৰ চাকৰিয়ালৰ বদলি, নিযুক্তি, প্রমোচন আদিৰ দায়িত্ব পান কৰে। তেওঁলোকে ৰাজ্যপালক কিছুমান দায়িত্ব থকা পদৰ নিযুক্তিৰ বাবে যেনে— ৰাজ্যিক লোকসেৱা আয়োগৰ অধ্যক্ষ আৰু সদস্যসকল, মহাধিবক্তা ইত্যাদিৰ বাবে পৰামর্শ আগবঢ়ায়।

বিত্ত মন্ত্রীয়ে বিধানসভাত ৰাজ্যৰ বছৰেকীয়া বাজেট উত্থাপন কৰে আৰু ৰাজ্যৰ বিত্তীয় পৰিস্থিতিৰ দায়িত্ব সম্পূর্ণ তেওঁৰ থাকে।

মন্ত্রী পৰিষদে ৰাজ্যপালক বিধানসভা আৰম্ভ আৰু শেষ হোৱাৰ তাৰিখ আৰু সময়, বিধান সভা ভংগ কৰা আদিৰ বিষয়ে অৱগত কৰে।

ৰাজ্যখনৰ সামাজিক, অর্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতি মন্ত্রীসকলৰ কাম-কাজৰ ওপৰত সম্পূর্ণ নির্ভৰ কৰে। যদি মন্ত্রী পৰিষদে সম্পূর্ণ কার্যদক্ষতাৰে কাম কৰে তেতিয়া হ'লে ৰাজ্যৰ উন্নতি হ'ব।

➢ **মুখ্যমন্ত্রী আৰু তেওঁৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী**

ৰাজ্যপালে বিধানসভাৰ গৰিষ্ঠসংখ্যক সদস্য থকা দলটোৰ দলপতিজনক মুখ্যমন্ত্রী পাতে আৰু তেৱেঁই মন্ত্রী পৰিষদৰ দলপতি হয়। তেওঁ আন মন্ত্রীসকলক নিয়োগ কৰে।

মুখ্য মন্ত্রীজনৰ শাসনভাৰৰ কোনো নির্দিষ্ট সময় সীমা নাথাকে। যেতিয়া মুখ্যমন্ত্রীয়ে বিধানসভাৰ সৰহসংখ্যক সদস্যৰ সমর্থন হেৰুৱাই তেওঁ সেই পদৰ পৰা ইস্তফা দিব লাগিব। মুখ্য মন্ত্রীয়ে ইস্তফা দিয়া মানে মন্ত্রী পৰিষদৰো ইস্তফা দিয়া।

মুখ্য মন্ত্রীজন কার্যভাৰ লোৱাৰ সময়ত বিধান মণ্ডলৰ সদস্য হ'ব লাগিব আৰু যদি নহয় তেওঁ ৬ মাহৰ ভিতৰত তাৰ সদস্য হ'ব লাগিব।

➢ **ক্ষমতা আ ৰু কার্যাৱলী**

মুখ্যমন্ত্রীয়ে তেওঁৰ মন্ত্রীবর্গ বাছনি কৰাটো এটা ডাঙৰ দায়িত্ব। মুখ্যমন্ত্রীৰ নির্দেশ অনুযায়ী, ৰাজ্যপালে আন মন্ত্রীবর্গৰ পদসমূহ বিতৰণ কৰে। মুখ্যমন্ত্রী দলপতি হোৱাৰ কাৰণে তেওঁ মন্ত্রী পৰিষদৰ সকলো সভাতে সভাপতি হৈ থাকে।

মুখ্যমন্ত্রীয়ে আন মন্ত্রীবর্গৰ কাম-কাজবোৰ সুচাৰুৰূপে কৰিছেনে নাই তাৰ প্রতি লক্ষ্য ৰাখে।

মুখ্যমন্ত্রীয়ে ৰাজ্য চৰকাৰৰ সকলোবোৰ কাম-কাজ চোৱা-চিতা কৰে। ৰাজ্য চৰকাৰৰ সকলোবোৰ আঁচনি যাতে ৰাইজৰ পক্ষে সুফলদায়ক হয় তাৰ বাবে মুখ্য মন্ত্রীয়ে লক্ষ্য ৰাখে।

ৰাজ্য চৰকাৰৰ নীতিৰ বিষয়ে মুখ্যমন্ত্রীৰ সিদ্ধান্তই সঠিক সিদ্ধান্ত।

ৰাজ্য চৰকাৰৰ উচ্চ পদৰ চাকৰিত নিয়োগ কৰাটো মুখ্যমন্ত্রীৰ দায়িত্ব। ৰাজ্যপালে ৰাজ্যৰ বিভিন্ন উচ্চ পদত নিযুক্তিৰ বাবে মুখ্যমন্ত্রী আৰু মন্ত্রী পৰিষদৰ মানি চলে।

ৰাজ্যপাল আৰু মন্ত্রী পৰিষদৰ মাজত মুখ্যমন্ত্রী হ'ল যোগসূত্র। তেওঁ মন্ত্রী পৰিষদৰ বিভিন্ন ধৰণৰ ৰাজ্যৰ প্রশাসনৰ নীতিসমূহ ৰাজ্যপালক জনায়।

মুখ্যমন্ত্রী ৰাইজৰ প্রধান প্রশাসক। ৰাজ্যৰ সকলোবোৰ প্রধান সিদ্ধান্ত মুখ্যমন্ত্রীৰ নেতৃত্বত গ্রহণ কৰা হয়। তেওঁ কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ লগত সম্পূর্ণ সহযোগেৰে কাম কৰে।

বিধানসভাৰ গৰিষ্ঠ সংখ্যক দলটোৰ মুখ্যমন্ত্রী দলপতি হোৱা বাবে তেওঁ দলৰ শৃংখলা আৰু শান্তি বজাই ৰখাত চকু ৰাখে। আকৌ বিধান সভাৰ মজিয়াত বিৰোধীপক্ষৰ সমালোচনাৰ পৰাও তেওঁ তেওঁৰ মন্ত্রী পৰিষদৰ মন্ত্রীসমূহক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিয়ে ।

ৰাজ্য চৰকাৰৰ কৃতকার্যতা মুখ্যমন্ত্রীৰ কাম-কাজৰ দক্ষতা আৰু নীতিৰ ওপৰত সম্পূর্ণ নির্ভৰ কৰে।

চিন্তা-চর্চা কৰক ৮.২

১) স্বাধীনতাৰ পিছত অসমৰ প্রথমগৰাকী মুখ্যমন্ত্রীৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

২) ভাৰতবর্ষৰ প্রথম গৰাকী মহিলা মুখ্যমন্ত্রীৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১৫ঃ মুখ্যমন্ত্রী আৰু তেওঁৰ মন্ত্রী পৰিষদৰ নিযুক্তি কোনে দিয়ে?

.....

প্রশ্ন নং ১৬ঃ বিধানসভাৰ অধিবেশন কোনে আহ্বান জনাব আৰু স্থগিত কৰিব পাৰে?

.....

প্রশ্ন নং ১৭ঃ মুখ্যমন্ত্রীজন ৰাজ্যৰ প্রধান প্রশাসক । (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন নং ১৮ঃ ৰাজ্যপালৰ কার্যকালৰ বিষয়ে এটি চমু টোকা লিখক।
(৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৮.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতবর্ষতৰ ৰাষ্ট্রপতি হৈছে ৰাষ্ট্রৰ সাংবিধানিক মুৰব্বী। ৰাষ্ট্রৰ শাসন সম্পর্কীয় সকলো ক্ষমতা তেওঁৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰা হৈছে আৰু চৰকাৰৰ সকলো সিদ্ধান্ত তেওঁৰ নামত গ্রহন কৰা হয়।
- ভাৰতবর্ষ এখন সংসদীয় গণতন্ত্র। সেয়েহে ৰাষ্ট্রপতিৰ সকলো ক্ষমতা প্রধানমন্ত্রীৰ নেতৃত্বত কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদে প্রয়োগ কৰে। সেয়ে ভাৰতবর্ষৰ প্রধানমন্ত্রীকহে দেশৰ শাসক বুলি কোৱা হয়। চৰকাৰৰ প্রকৃত মুৰব্বী হ'ল প্রধানমন্ত্রী।
- সংবিধানে ভাৰতবর্ষত উপ-ৰাষ্ট্রপতি পদৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। এই পদটো গুৰুত্বপূর্ণ কাৰণ যেতিয়া কোনো কাৰণত ৰাষ্ট্রপতিৰ পদ খালী হয়, তেতিয়া উপ-ৰাষ্ট্রপতিয়ে সেই পদৰ দায়িত্ব পালন কৰে। উপ-ৰাষ্ট্রপতিৰ প্রধান দায়িত্ব হৈছে ৰাজ্যসভাৰ অধিবেশন পৰিচালনা কৰা। তেওঁ হৈছে ৰাজ্যসভাৰ পদেন সভাপতি।
- প্রধানমন্ত্রীৰ নেতৃত্বত কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদে চৰকাৰৰ প্রকৃত মুৰব্বী । মন্ত্রী পৰিষদৰ প্রথম

আৰু প্ৰধান কাম হৈছে আভ্যন্তৰীন আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় বিষয়ৰ ওপৰত নীতি নিৰ্ধাৰণ কৰা আৰু সেইবোৰক কাৰ্যক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰা।

- লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ দলৰ নেতাজনক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে প্ৰধানমন্ত্ৰী হিচাপে নিয়োগ কৰে।প্ৰধানমন্ত্ৰী হৈছে দেশৰ মুখ্য প্ৰশাসক কৰে। তেওঁৰ পৰামৰ্শমতে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে অন্যান্য সদস্যসকলক নিয়োগ আৰু দপ্তৰ বিতৰণ কৰে। মন্ত্ৰীপৰিষদ বা মন্ত্ৰীসভাই হৈছে দেশৰ প্ৰকৃত শাসক।
- ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাজ্যপালজন ৰাজ্যৰ প্ৰধান সাংবিধানিক মূৰব্বী। ৰাজ্যপালক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে।
- ৰাজ্যপালে তেওঁ মুখ্য মন্ত্ৰী আৰু মন্ত্ৰী পৰিষদক নিয়োগ কৰে। তেওঁ বিধানসভাৰ গৰিষ্ঠসংখ্যক সদস্য থকা দলটোৰ দলপতিজনক মুখ্য মন্ত্ৰী পাতে।
- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ দৰে ৰাজ্যপালো নামমাত্ৰ কাৰ্যপালিকা। তৎস্বত্তেও ৰাজ্যপালে কোনো কোনো সময়ত নিজৰ ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে।
- ৰাজ্যপালৰ যিটো ক্ষমতা সেইটো প্ৰকৃতাৰ্থত মুখ্যমন্ত্ৰীক দলপতি হিচাপে লৈ মন্ত্ৰী মণ্ডলে প্ৰয়োগ কৰে। ৰাজ্যৰ মন্ত্ৰী পৰিষদহে ৰাজ্যখনৰ প্ৰকৃত কাৰ্যপালিকা। কিন্তু ৰাজ্যপালৰ নিজাববীয়া স্ববিচাৰাধিকাৰসমূহ মন্ত্ৰী পৰিষদহে প্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰে।

৮.৬ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০। *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ ২০১১। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi : Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*. New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

৮.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৫ বছৰ।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদ।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ অধিবেশন আহ্বান কৰিব আৰু স্থগিত ৰাখিব পাৰে। তেওঁ লোকসভা ভংগ কৰি দিব পাৰে। ৰাষ্ট্ৰপতিৰ স্বাক্ষৰ লাভ কৰাৰ পিছতহে এখন বিল আইনত পৰিণত হয়। সংসদৰ বৈঠক অনুস্থিত নহ'লে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে অধ্যাদেশ জাৰি কৰিব পাৰে।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ অশুদ্ধ।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৰাজ্যসভা।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ পাঁচ।

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদটো এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ পদ। কিন্তু তেওঁৰ কোনো প্ৰকৃত ক্ষমতা নাই। এই পদটোৰ গুৰুত্ব এইখিনিতে আছে যে যেতিয়া ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদটো খালী হয় তেতিয়া উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে কাম কৰে। উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ প্ৰধান দায়িত্ব হ'ল ৰাজ্য সভাত সভাপতিত্ব কৰা। তেওঁ সভাৰ বৈঠকত সভাপতিত্ব কৰে। তেওঁ সভাৰ আদেশ পৰিচালনা কৰে। সভাপতিৰ স্বাক্ষৰ অবিহনে কোনো বিধেয়ক সদনৰ পৰা অনুমোদন কৰি পঠোৱা বুলি গ্ৰহণ কৰা নহয়। সদনত তেওঁৰ সিদ্ধান্তই শেষ সিদ্ধান্ত।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ প্ৰধানমন্ত্ৰী।

১০ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ তিনি।

১১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ মন্ত্ৰীসভা।

১২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ আইন প্ৰণয়ন কৰাটো মন্ত্ৰী সভাৰ অন্য এক কাৰ্য। সংসদত উপস্থাপন কৰা বেছিভাগ বিল মন্ত্ৰী সকলে উত্থাপন কৰে। মন্ত্ৰী পৰিষদে বিত্তীয় নীতি আৰু আঁচনি প্ৰস্তুত কৰে। দেশৰ আৰ্থিক অৱস্থা যাতে বিপদগ্ৰস্থ নহয় তাক চোৱা-চিতা কৰাটো মন্ত্ৰী পৰিষদৰ কৰ্তব্য। দেশৰ বিত্ত বিধেয়ক বিত্ত মন্ত্ৰীয়ে প্ৰস্তুত কৰে।

১৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ লোক সভাৰ সংখ্যা গৰিষ্ঠ দলৰ নেতাজনক।

১৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদ গঠন কৰাত প্ৰধানমন্ত্ৰীয়ে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। মন্ত্ৰী পৰিষদৰ নেতা হিচাপে তেওঁ পৰিষদৰ সভাত সভাপতিত্ব কৰে। তেওঁ বিভিন্ন বিভাগৰ মাজত সহযোগিতা স্থাপন কৰে আৰু বিভাগৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা বিৰোধৰ তেওঁ মীমাংসা কৰে। দেশৰ প্ৰকৃত শাসনৰ বাবে প্ৰধানমন্ত্ৰী দায়ী, তেওঁক দেশৰ প্ৰধান প্ৰশাসক বুলি গণ্য কৰা হয়।

১৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৰাজ্যপাল।

৮.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে নিৰ্বাচিত হ'বলৈ প্ৰয়োজন হোৱা দুটা যোগ্যতা লিখক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক কোনে নিৰ্বাচন কৰে?

প্ৰশ্ন ৩ঃ কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদৰ প্ৰধান নেতা কোন?

প্ৰশ্ন ৪ঃ ভাৰতবৰ্ষৰ কোনো এক ৰাজ্যৰ সাংবিধানিক মুৰব্বী কোন?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলী আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদমৰ্যাদাৰ ওপৰত এটা টোকা লিখক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিষয়ে এক আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ৪ঃ ৰাজ্যপালৰ পদমৰ্যাদাৰ ওপৰত এটা টোকা লিখক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাষ্ট্ৰপতিক নিৰ্বাচন কৰা নিৰ্বাচক মণ্ডলী (Electoral College) কেনেদৰে গঠিত হয়? ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অৰ্হতা, কাৰ্যকালা আৰু ক্ষমতাৰ বিষয়ে এক আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ৰাজ্যপালৰ অৰ্হতা, কাৰ্যকালা আৰু ক্ষমতাৰ বিষয়ে এক আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ প্ৰধানমন্ত্ৰী আৰুকেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদৰ ক্ষমতা আলোচনা কৰক।

*** ***** ***